

Ekici, Yunus (2020). Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Gürcistan'ın Bu Birliğin Üyesi Olmasındaki Yeri, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2020/15, s. 158-168.

DOI: 10.46400/uygur.732972

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ VE GÜRCİSTAN'IN BU BİRLİĞİN ÜYESİ OLMASINDAKİ YERİ*

[Araştırma Makalesi-Research Article]

Yunus EKİCİ**

GelişTarihi: 06.05.2020

Kabul Tarihi: 22.05.2020

Öz

Bu makalede SSCB'nin kurulması ve Gürcistan'ın bu birlik içine dâhil olması irdelenmiştir. Ayrıca Sovyet Rusya'nın Slavlaştırma politikası çerçevesinde irili ufaklı birçok cumhuriyeti kendi birliği içine alması üzerinde de değerlendirmeler yapılmıştır. Çarlık Rusya'sının himayesindeki Kafkas halkları, 1917'de gerçekleşen Şubat İhtilali'ni büyük sevinçle karşılamışlar ve önlerinde ümit dolu bir çağın açıldığı kanaatiyle eski Romanov izleri üzerinde tırmanacak yeni Rus devletinin federatif ve demokratik kimliğinin ilkeler arasındaki bütünlüğü ve barışı elde edeceğine inanmışlardır. 1917 sonrası birçok cumhuriyet bağımsızlığını ilan etmiş ancak bu bağımsızlık süreci fazla uzun sürmemiştir. Rusya'nın birlik faaliyetleri 1920'de çeşitli boyutlarda başlar ve bu süreç 30 Aralık 1922'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) kurulmasıyla noktlanır. 21 Şubat 1921'de General Anatoliy Gekker idaresindeki 11. Kızıl Ordu Tiflis'e girerek Gürcistan'da Sovyet egemenliği ilan edilmiştir. Tiflis'te ise Bolşevik idaresi kurularak Gürcistan 1922 tarihinde Transkafkasya Sosyalist Federe Sovyet Cumhuriyeti'ne dâhil edilmiştir. Gürcistan gibi Güney Kafkasya Cumhuriyetleri içerisinde yer alan Azerbaycan ve Ermenistan da birlik içerisinde yerlerini almıştır.

Anahtar Kelimeler: SSCB, Lenin, Bolşevikler, Transkafkasya, Gürcistan.

THE UNION OF SOVIET SOCIALIST REPUBLICS AND GEORGIA'S PLACE AS A MEMBER OF THIS UNION

Abstract

This article examines the establishment of the USSR and the inclusion of Georgia in this union. In addition, evaluations were made on the integration of several republics, large and small, within the framework of Soviet Russia's Slavicization policy. The Caucasian peoples under the auspices of Tsarist Russia welcomed the February Revolution in 1917 with great joy and believed that the Federative and democratic identity of the new Russian state, which would climb on the traces of the old Romanov, would achieve the integrity and peace between the principles, considering that a hopeful era had opened up before them. After 1917, many republics declared independence, but this independence process did not last long. Russia's unity activities begin in 1920 in various dimensions, and this process ends with the establishment of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) on December 30, 1922. On February 21, 1921, the 11th under the direction of General Anatoliy Gekker. The Red Army entered Tbilisi and declared Soviet sovereignty in Georgia. In Tbilisi, the Bolshevik administration was established and Georgia was incorporated into the Transcaucasian Socialist Federated Soviet republic in 1922. Azerbaijan and Armenia, which are included in the South Caucasus republics such as Georgia, have also taken their place in the Union.

Keywords: USSR, Lenin, Bolsheviks, Transcaucasia, Georgia.

* Bu Makale, Yunus Ekici'nin Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2012 yılında tamamlanan "İki Dünya Savaşı Arasında Gürcistan (1918-1939)" başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden üretilerek gözden geçirilmiş ve ilaveler yapılarak yeniden düzenlenmiş hâlidir.

**Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadırlı Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, e-posta: yunusekici@osmaniye.edu.tr
Orcid: 0000-0001-6300-6555

1. Rus Milliyetçiliğinden SSCB'ye Giden Yol

Bu coğrafi alan üzerinde bugün ulusal toplulukları temsil edebilen Federe Cumhuriyetler ile bağımsız bölgelerin halklarından oluşan 275 milyonluk bir insan kitlesi yaşamaktadır. Birlik nüfusu 1916-1939 yılları arasındaki devrede %1,59 oranındaki yüksek bir artış hızıyla 23,5 milyon artmıştır. Günümüzde nüfusun yıllık artış hızı %1,11 düşerek normale gelmiş olmakla beraber birlik nüfusu genç görüntüsünü korumaktadır. Ancak genç yapılı birlik nüfusu; ırkı, dini ve etnik yönlerden türdeş bir görüntüye sahip değildir. Slavların, fiilen egemen öge olarak görüldüğü birlik içinde farklı ırk ve etnik grupları temsil eden birçok federe cumhuriyet bulunmaktadır. Birliğin dayandığı ideoloji gereğince “uyuşturucu madde” olarak ele alınmasına karşın din yönünden de uyum yoktur. Çoğunlukta olan Ortodokslar yanında ikinci sırada büyük çoğunluğu Türk asıllı olan Müslümanlar bulunmaktadır. Ayrıca Museviler ile Budistler de dini uyumsuzluğu arttırıcı bir rol oynamaktadırlar.

Birliğin sosyal yapısı içinde Ekim 1917 Devrimi ile benimsenmiş ideolojiye göre ayrı sınıflar yoktur. Sovyet anayasasının 1. maddesindeki “SSCB, İşçi ve Köylülerin Sosyalist Devletidir” şeklindeki tanımlama resmen sosyal yapının sadece işçi ve köylülerden oluştuğunu kabul etmektedir (Çam, 1987:190).

İşte bu birliği zorunlu yapan koşullara uygun biçimde bir birlik yaratmak halkların gönüllü birliğinden geçer. Birlik devrimci bir amaç taşımaktadır. Dolayısıyla bu birliğe giden yolda kullanılan yöntem ve araçlar da devrimci olmak zorundadır. 1917 Ekim Sosyalist Devrimi ile kurulan Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC) iç savaşta başarılı çıkınca ve dış saldırılara karşı kendini koruyabileceğini kanıtlayınca birlik çalışmaları üst bir aşamaya sıçramıştır (Yıldız, 1999: 70).

Rusya'nın 20. yüzyılın başlarında modern bir ulus haline gelememesi nedeniyle gizlenmiş imparatorluğun özü olarak kalmıştır. Demokratik kalkınmanın bir ön koşulu olarak Rus ulusunun oluşumu, Rus tarihinde imparatorluk ve ulus inşasının kaynaşmasıyla engellenmişti. Bu muhtemelen ulusların sömürge imparatorluklarını büyütmeyle başlamadan önce birleştiği Batı Avrupa'dan farklıydı. SSCB'nin kendine özgü organizasyonu ve etnik kimlikleri teşvik eden politikaları, modern bir devletten ziyade bir imparatorluk olduğuna dair bir başka işaret olarak gösterildi. Modern yönetim ulusların değil kültürel olarak birleşik bir ulus-devlettir (Raffass, 2012: 2).

Rusya'da özellikle komünist rejiminin oluşturduğu çarpık sosyal düzen ve siyasal yapılanma halkın maddi ve manevi değerlerinin ve milliyetçilik ruhunun gelişmesini de önlemeyi amaçlamıştır (Mert, 2004: 41).

İhtilali gerçekleştiren Bolşevikler, dünya proleter ihtilalini gerçekleştirmek için batıda sanayi işçilerine dayanırken, Orta Doğu'da ise köylüler ve milliyetçi burjuvazilere güveniyordu (Baş, 2003: 361). Ayrıca Bolşevikler ve diğer sosyalist partiler arasındaki ilişkiler de Rusya için artık büyük önem taşımaya başlamıştı (Rauch, 1957: 65).

Bolşevik İhtilali ile beraber yayılmacı Rus İmparatorluğu'nun nüfuz ideolojisi değişerek kuruluş felsefesini komünist, enternasyonal, sınıf ideolojisine dayandıran Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuştur. Sovyetlerin resmî ideolojisi komünizm olmasına rağmen yeni Sovyet rejiminde Rus milliyetçiliği fikri onaylanmıştır. Çarlık Rusya'sının bir nevi büyük mirası olan Ruslaştırılmış karşıt toplumlar, yeni meydana gelen Sovyet devleti ideolojisini Rus milliyetçiliğinde bir araya getirerek genel anlamda kabul etmişlerdir. Bu yerden düşünerek SSCB'nin içerde muhalif davranışları durdurmakta zorlanmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nde ulus inşası “Sovyetler ve Sovyet olmayanlar” üzerinden yapılmıştır. SSCB Rus üst kimliğini kabul ederek kendi içerisindeki

en büyük sorun olarak gördüğü milliyetler meselesi problemini çözmeyi amaçlamıştır. Fakat Sovyet siyasal hayatında Panslavizm akımlarının yayılcı döneme göre güç kaybettiği de düşünülmektedir. Bolşevik İhtilali ile dış dünyaya karşı kapanan Sovyet imparatorluğunda hüviyet ile alakalı ifadeler Rus çatısı altında birleştirilen diğer toplumları din, dil, ırk, ayrımı gözetmeksizin Sovyet halkların kardeşliği altında birleştirmek tarafında olsa da teoride empoze eden politikaların mevcudiyeti görülmektedir (Barut vd.,2016: 463).

Lenin'e nazaran Rus İmparatorluğun 1917'de dağılmasını ve yıkılmasını ortaya koyan unsurlar içinde "ulusal sorun" oldukça mühimdir. Çarlık Rusya'sının büyük topraklara ve sayıca çok bir nüfusa sahip ülke olması bundan başka ırksal ve dilsel beraberlikten yoksun olması mühim unsurlar arasında yer almaktadır. En mühim millet olan Rus ulusu, yalnız başına ülke coğrafyasının büyük bir bölümüne hâkimdir. Ancak nüfusu imparatorluk nüfusuna göre oldukça az olduğu görülmektedir. Diğer halklar ise daha çok Rus milletinin çevresinde ve sınırlarında yaşamaktaydılar. Bu şartlar altında çeşitli ulusların bir devlet içinde yan yana yaşaması temel bir sorun yaratmaktaydı. Bu meseleye Çarlık sisteminin bulduğu sonuç gereğinden fazla merkezcilik siyaseti ve özellikle Rus olmayan milletlerin zoraki Ruslaştırılması olmuştur (Karabayram, 2007: 28-29).

Rusya'daki Bolşevik teşkilatları, Lenin'den aldıkları emirlerle hareket etmekte idiler (Kurat, 1987: 432). Rus komünistler Ekim 1917 devrimi ile başa geçtikleri tarihten bu yana Birleşik Devletler, Sovyetler Birliği ile hep bir tür çatışma içerisinde olmuşlardır (Lindeman, 1990: 7).

2. SSCB'nin Kurulması

1917-1918 yıllarında manzara öyle bir hal almıştı ki o koskoca Rusya imparatorluğu yere düşen bir sırça bardak gibi param parça olmuştur. Bolşevik Rusya'nın idaresini karma karışık bir iç durumda ele almış olan Lenin ve arkadaşlarının, yeni bir Sovyet İmparatorluğu kurmak için ne büyük hamlelere girişmek zorunda kalacağı ilk görüşte anlaşılmıştı (Atak, 1964: 68).

Lenin'in başına geçtiği yeni hükümet hemen iki kararname çıkararak bunlardan birincisi toprak mülkiyetinin kaldırıldığını, ikincisi ise barış görüşmelerine derhal başlamanın gerekliliğine dairdi. Gerek Sovyetler kongresinde duyurulan bildirge gerek ise son iki resmi emirler yeni Sovyet devletinin ana çizgilerini gösteren ilk mühim belgelerdir (Gürkan, 1964: 161).

Rusya'da yeni oluşan devlet 1918 Mart ayında Sosyalist Federatif Rus Sovyet Cumhuriyeti ismini almıştır. Ocak'ta Petersburg'da toplanan kurucu meclis çoğunluğunu Bolşevikler oluşturmadığı için dağıtılmıştır. Yönetim Halk Komiserliği Şura'sının başına geçen Lenin ve dostlarının (Troçki, Sinavyev, Kamanev, Buharin) diktatörlük idaresinde kalmıştır. Rusya'da uygulanan gerilim Bolşeviklerin iktidarını pekiştirmelerinin yöntemi haline gelmiştir. Eski partiler kapatılarak soylu kesim, zengin ve toplumun ileri gelenleri ortadan kaldırılmış, Çar ve ailesi de katledilmiştir (16-17 Temmuz 1917). Komünist rejiminin gizli polisi (Çeka) temel ve düşsel rejim hasımlarıyla merhametsizce bir çekişme sürdürmüştür (Beydilli, 2008: 258-259).

Ekim Devrimi, Rusya'dan sonra dünya devrimini de gerçekleştirmek istiyordu. Bu bakımdan ilk adım olarak Almanya'daki gelişmelere ümit ile bakıyordu. Fakat Almanya'da beklenen olmadı. Dünya devriminin gerçekleşmesi için bu defa şimdye kadar söylenemeyen doğuya bakılmaya başlanmıştı (Bilge, 1992: 60).

İhtilalin ilk yıllarında mülkiyete ve kapitalist unsurlara karşı uygulanan iktisadi politikaların neden olduğu tepki ve yeni uygulamaların yerleşmemesinden doğan üretim yetersizliği, geçiş döneminde programın gözden geçirilerek yumuşatılmasını gerekli kılmış, bunun adına da Yeni Ekonomik Politika denmiştir (Yalçınkaya, 1999: 131).

İlke olarak Bolşevikler, 1917'de düşüncelerine bağlı kalmakla birlikte artık ulusların "ayrılma hakkı" yerine "birleşme" haklarına bırakıyordu. Bu teori kendi içinde büyük olumsuzlukları ve yanlışları da barındırıyordu. Öyle ki ilkesel olarak; dönemin Bolşevikleri, birleşme hakkına kadar bağlanmış oldular ki herhangi sosyalist bir ulusun, bir sosyalist uluslar topluluğundan ayrılması bile düşünülemezdi. Diğer bir anlatımla pratikte; 1920'nin sonunda karşı-devrimci olmadıkça gerçekleştirilmiş olan birliği küçültecek ve dağıtacak bir tavır hoş karşılanmazdı. Böyle bir şeyi düşünmek bile affedilmezdi.

Birlik, askeri güvenlik için gerekli görüldüğü kadar ekonomik kalkınma için de gerekli görülmüyordu. İşçinin ve köylünün gerçek çıkarlarını böyle bir birlikten geçtiği düşünülüyordu. Bu yaklaşım genel anlamda Marx ve Engels'in dünya devrimi ile çelişmiyordu. "Bütün ülkelerin işçileri birleşin" şiarı sosyalizmin temel ilkesiydi. O zaman yapılması gereken bu birleşmeyi gerçekleştirmektir. Burada asıl sorun geçmişteki eşitsizlik ve ayrıcalıkların ortadan kaldırılmasıydı. Bolşeviklere göre milliyetçiliğin de kaynağı bunlardı. Asıl olan bunların bir daha ortaya çıkmayacak biçimde sonlarını getirmektir. İşte tüm bu gerekçe ve anlayışlar ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını, bilerek ya da bilmeyerek eşitsizliğin ve ayrıcalıkların birlik düzleminde ortadan kaldırılmasına dönüştürüldü (Yıldız, 1999: 82).

Rusya birliğinin uygulama alanına almış olduğu rejim Marksizmdir. Marksizm, K. Marx ve F. Engels'in felsefi, iktisadi, siyasi ve sosyal düzenleridir. Marks'tan önce sosyalizm tüm gücünü doğa hukuktan, ilkel Hıristiyanlıktan, insanlık düşüncesi ve sosyal ahlaktan almaktaydı. Marx'tan başlayarak sosyalizm artık ihtilalci emekçilerinin siyasi öğretisi haline gelmiştir. Marx'tan önce sosyalizm ile emekçiler birbirlerinden tamamıyla ayrı iki mevzu iken Marx'da bir ruh vücut gibi birleştirilmiş ve emekçiler yepyeni bir ruha sahip olmuşlardır (Gürkan, 1964: 163).

Sovyet halkı bir kudret, siyasi güç, pozisyon ve maddi denkleştirme piramidi olarak düşünülebilir. Fakat piramit batı demokrasilerindeki kadar yüksek olmayıp kademelerdeki gelir farkı çok azdır. Dolayısıyla ideolojinin öngördüğü sınıfsız toplum mutlak olmayıp somut toplumlar içinde eşitsizlikler daima vardır. Djilas'ın bu konuda "yeni sınıfı" bir ölçüt olarak ileri sürülebilir. Djilas'ın siyasi bürokrasi olarak partili seçkinler toplum içinde ayrı bir zümre oluşturdukları iddiası gerçektir. Ancak Çarlık devriminin feodalleri ile asillerinin aşırı olanaklarına sahip değillerdir. Marksist ideolojide proletarya toplumun bütünü olarak kabul edilerek bütün iktisadi gücü elinde bulundurduğu; sosyalizm olarak adlandırılan "Proletarya Diktatörlüğünün" "Halk Diktatörlüğünün" burjuvazi kalıntılarının tamamını ayıklamak ve iktisadi gelişme ile herkesin ihtiyacına göre dağılım sağlandıktan sonra son aşama olan komünizme dönüşeceği öngörülmektedir. Diğer bir ifade ile tarihsel ilerleme içinde derebeylik, kapitalizme kapısını açtığı gibi kapitalizmin de çelişkilerinin tekâmülü neticesinde proletarya diktatörlüğüne ve doğrudan son evrede komünizme yolu açık tutacağı arz edilmiştir (Çam, 1987: 191).

Hegel'in "tarihsiz uluslar" tiplemesinden yola çıkan Engels, her ulus için bir devlete ihtiyaç duyulmadığını, o ana kadar politik bir hayat göstermemiş ve bir devlet oluşturup adını tarihe yansıtmamış milletlerin bundan sonraki süreçte de bunu yaşamalarının hem mümkün olamayacağını hem de gerek görülmediğini dile getirmiştir. Engels'e göre bu ulusların öncelikle yapması gereken Alman emekçilerinin meydana getirdiği devrime destek olmak ve oluşacak sosyalist yapıyı özümlemek olmalıydı.

Milli soruna ait Bolşevik doktrininin gelişimi her ne kadar Engels'in görüşlerinden değişik bir yapıda olsa da SSCB'nin kuruluşundan sonraki aşama Rus olmayan ulusları Rus proletaryasının kontrolünde özgün bir sosyalist kültürü geliştirmeye zorlamak şeklinde gerçekleşmiştir. Bu yeni kültürün devrimi ortaya koyan ve ülkenin oluşumunda aktif rol oluşturan Rus halkının izini ve kişiliğini taşıması da tabiidir. Ancak "Ruslaşma" veya

“Ruslaştırma” işi kolay bir kültürel idare meselesi olarak idrak edilmemesi gerekmektedir. Bu doğrultuda meydana gelen uyumsuzluk nedenlerinden dolayı Kafkasya, bütün SSCB devletleri içerisinde milli sorunların en çok arttığı bölge olmuştur.

Rusya’da içteki güçlükler nedeniyle sistemin oturmasına kadar devam etmek üzere dış siyasette uyumlu bir dönem yaşanmıştır. Baş şehrin Petersburg’dan Moskova’ya taşınması (Şubat 1917) siyasetin ağırlıkla içişleri ile ilgilenilmesinin işareti sayılmıştır. Çarlık rejimin dağılmasından itibaren içte ihtilale muhalif olan kesimlerin yabancı kuvvetlerinde (özellikle İngiltere, Fransa, Japonya) yardımlarıyla Kızıl ve Beyazlar arasında yoğun bir kanlı iç savaşın çıkmasına yol açmıştır. 1919 yıllarında Troçki’nin teşkilatlandığı Kızıl Ordu üstünlüğü elde etmiştir. Dağılmış olan toprakların toparlanmasına girişildi ve aynı zamanda yeni sınırlar onaylanmıştır. Azerbaycan (Nisan 1920), Ermenistan (Kasım 1920) ve Gürcistan (Şubat 1921) Çarlık rejimi sonrasında kazanmış oldukları bağımsızlıklarını kaybetmişlerdir (Beydilli, 2008: 259). Oysa Sovyet ihtilalinden sonra Kafkasya Rusya’dan ayrılmış ve burada Mayıs 1918’de üç ülke bağımsızlığını ilan etmişti (Gönlübol ve Sar, 1982: 19).

Bolşeviklerin karşıtlarınca Bolşevik iktidarın uzun süre devam edemeyeceğine dair beslenen inanç Bolşeviklerin nihai başarısını sağlayan etkenlerden biri olmuştur. Lenin, çıkar gütmeyen kendi doğasına karşı uğraşan, ikna etme gücü kuvvetli olan hiddetli karaktere sahip bir kişi olarak da gösterilmiştir. Lenin, ortaya koyduğu teşkilatçı ve iktidarı yürütmek için yeterli yeteneklere ait özelliği ile oluşturduğu partiye, bütün organize eden merkezci yapılı askeri gücüne sahip otoriter bir kuvvet biçimini yansıtmıştır. Bu şekilde işçiler ile halk, işçiler ile parti, parti teşkilatı ile parti, önder ile merkezi heyet birbirine karıştırılmak suretiyle yeni bir tip şeklinde ortaya çıkmıştır.

Kuşkusuz tüm siyasi partilerde ve düzenlerde önderler ve yandaşlar kitlesi bulunduğundan doğrusu bir kesimin buyrukçu durumda olup diğerlerinin icraatı gerektiğinden, otoriter sistem mevcuttur. Ancak oligarşik görüntünün gerçekleşmesinde uygulanan sürecin meşruluk yönünden büyük önemi vardı. Batı âleminde çeşitli eğilimler temsil eden partilerin serbest ve samimi seçimlerle iktidar mücadelesi yapması iktidarın meşruluğunu sağlayan en önemli ölçüttür. Lenin’in partisi için böyle bir ölçütü ileri sürmek olanaksızdır. Parti benimsediği devlet anlayışıyla meşruluk ölçütünü sınıf ilkesine dayandırmıştır (Çam, 1987: 200-201).

Milletler Cemiyeti’nin kuruluş döneminde Çarlık rejiminin yıkılışı ile Bolşeviklerin kontrolü ele geçirme mücadeleleri yaşandığından, Bolşeviklerin gerçek güçlerini aşan ideolojileri de söz konusu olduğundan böyle bir oluşumda Lenin ve Stalin yönetimlerinin doğrudan bir katkısı gündeme gelmemiştir. Bütün bu dönem boyunca Sovyet liderleri ideolojik görüşleri ile daha güçlü bir düşmana karşı var olmak iktisadi bakımından güçlenirken, sosyal bakımdan iç barışı daha doğrusu toplum üzerinde otorite kurmayı sağlamak arasında bir denge aramışlardır (Yalçınkaya, 1999: 131-132).

Çarlık döneminin baskısı altında milli şuurlarını büyük ölçüde kaybetmiş olmakla beraber dini inançlarını korumuş Müslüman toplulukları kazanmak için onların dini duygularına hitap etmek tabiatıyla en isabetli yol olacaktır. Çeşitli bölgelerde yaşayan hepsi Türk kökenli Müslümanları birbirine bağlayan tek unsur aslında İslam dini idi. İbadetlerini serbestçe yapabilmek imkânının onlara tanınması, bu toplulukları bir araya gelerek tek bir millet şuru ile hareket etmekten alıkoyabilir, yeni rejimin karşısında cephe almalarını önleyebilirdi (Gürün, 1991: 14).

Genç Sovyetlerin yeni politikalarında Çarlık Rusya’sının yayılma siyasetinden uzaklaşmak söz konusu idi. Halk ihtilalcileri, Rusya ve doğunun emekçi Müslümanlarına şöyle sesleniyordu: “Biz yıkılmış Çarlığın İstanbul’un ilhaki üzerine yaptığı gizli antlaşmaların geçersizliğini açıklıyoruz. Yeni Rus Cumhuriyeti, yabancı ülkelerin işgaline karşıdır. İstanbul

Müslümanların elinde kalmak zorundadır. Biz Türkiye'nin bölünmesiyle ilgili bütün anlaşmaların iptal edilmesi ve geçersiz sayılması gerektiğini kabul ediyoruz. Çünkü Türklerin kaybetmesi Rusların kaybetmesi anlamına gelecektir. İngilizler, Rus deniz yolu üzerine yerleşecekler hem Rusları kontrol edecekler hem de onların sıcak denizlere inmesini engelleyecekler. Bu sebeple her iki devlet de birbirine destek vermeye ve sıcak ilişkilerin kurulmasına taraftardır" (Çalık, 2004: 154-155).

Almanya'da proleter sosyalist devrimci kalkışmanın kanlı bir şekilde bastırılması, Kızıl Ordu'nun Doğu Avrupa'da ilerleyişinin Polonya'da durdurulması; Bolşevikleri, dağılan ve bağımsız hükümet veya özerk cumhuriyetler olarak kendi kaderlerini tayin etmiş Sovyet cumhuriyetlerinin yeniden birleşmesinin bir an önce gerçekleşmesi için harekete geçmişti. Fakat bu birliğin gönüllü bir birlik olması gerekiyordu. Bununla birlikte elbette bu süreç tümünden sancısız olamazdı. Ne var ki hiçbir gerekçe halkların iradesine müdahaleyi haklı çıkarmazdı. Bu birliğin merkezinde Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC) vardır. Adından anlaşılacağı gibi tek bir federal kuruluştur. Daha bu Sovyet devlet henüz biçimlenirken, gelecekte diğer Sovyet Cumhuriyetler ile birliği düşünülmüştür. Bunun içinde bunun adına özellikle federatif sözcüğünü yerleştirmişlerdir. Birlik çalışmaları 1920'de çeşitli boyutlarda başlar ve bu süreç 30 Aralık 1922'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) kurulmasıyla noktalanır. SSCB ilk başta Büyük Rusya, Ukrayna, Beyaz-Rusya Sovyet Cumhuriyetleri ile Kafkas Ötesi Sovyet Cumhuriyetinden (Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan) oluşmuştur. Fakat Gürcistan'ın böyle bir birleşmeye itirazı olmuştur. Çünkü Gürcistan, birlikte Kafkas Ötesi federasyonunun özerk bir cumhuriyeti olarak değil bağımsız bir cumhuriyet olarak yer almak istemiştir. İşte bu noktada birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Ulusların kendi kaderini belirleme hakkının uygulanmasında Lenin ve Stalin arasında da görüş ayrılıkları bu sorunla birlikte belirmiştir. Hemen şunu belirtelim Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri SSCB çatısı altında birleşirken, henüz halk cumhuriyeti olan yani henüz sosyalizme geçişi yapamamış cumhuriyetler birliğin dışında bırakılmıştır (Yıldız, 1999: 70).

Rusya'nın 1922 yılından itibaren Kafkas cumhuriyetlerini birleştirme çabaları, aslında zaten kâğıt üzerinde kalmış olan bu cumhuriyetlerin bağımsız hareket etme imkânlarını kısıtlamıştır (Gürün, 1991: 105).

3. Gürcistan'ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Bir Üyesi Olması

İhtilal günlerinde Osmanlı hudutlarındaki Rus ordusu dağılmış ve 1918'de Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Kuzey Kafkasya'dan müteşekkil "Kafkasya Federatif Cumhuriyeti" kurulmuştur. Osmanlılarla Trabzon müzakereleri başladı. Brest-Litovsk muahedesindeki yerler geri isteniyordu. Kafkasya delegeleri adı geçen antlaşma Almanya, Osmanlı ve Rusya arasında imzalandığından kabul etmediler. Bunun üzerine müzakereler kesildi. Osmanlılarda kuvvet kullanarak Ahalstihe ve Ahılkelek'i civarını işgal ettiler. Kısa bir süre sonra da Kafkas Cumhuriyeti dağıldı. Her biri ayrı bir cumhuriyet kurdular. Gürcistan da 26 Mayıs 1918'de egemenliğini ilan etti. 4 Haziran 1918'de Osmanlılarla Batum'da yapılan anlaşmaya göre Gürcistan'ın her türlü hakları ve bağımsızlıkları tanındı. Bu sırada Gürcistan'daki Alman işgali yerini İngilizlere bırakmıştır. Osmanlılarda Batum, Ahalstihe, Ahılkelek'i, Artvin ve Kars'ı terk ettiler. Buralara Gürcüler yerleşerek işgalleri altına aldılar (Özkan, 1968: 70).

Azerbaycan ve Ermenistan ile beraber Gürcistan büyük devletlerce tanınmış ve Milletler Cemiyeti'ne de üye olmuştur. 7 Mayıs 1920'de Sovyet Rusya tarafından da tanınan müstakil Gürcistan Cumhuriyeti, Ankara'ya bir elçi yollayarak Türkiye ile ilişkilerini dostlukla pekiştirmiştir.

Bütün dünyanın Gürcülere tanımış olduğu bu istiklali Sovyetler kabul etmesine rağmen içine sindirememiştir. İç harbi bitiren Kızıl Ordu, istiklaline kavuşmuş Türkistan ve

Kafkasya ülkelerini bir bir işgal etmiştir. Sovyet rejiminin önde gelen liderleri arasına giren iki Gürcü, Stalin ve Ordjonokidze'nin istekleri ile Sovyet Kızıl Ordu birlikleri Gürcistan'ı diğer Kafkas ülkeleriyle birlikte oluşturulan Transkafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir üyesi haline getirmiştir. Bundaki temel maksat diğer Kafkas halkları ile birlikte Gürcüler arasındaki milliyetçi duyguları yok etmek ve Sovyet rejimini yerleştirmektir. Ayrıca uzun süre devam eden iç ve dış mücadelelerden ve yokluktan bıkmış olan Gürcü köyleri, durumlarının düzeltilmesi için acil tedbirler alınmasını istemiştir. Bunu isyan zanneden Sovyetler, köylüler üzerine askeri birlikler sevk ederek binlercesinin ölümüne sebep olmuşlardır. Bunu fırsat bilen Sovyetler, ülkede ne kadar milliyetçi var ise hepsini temizlemişlerdir. Hatta Gürcistan Komünist Partisi'nde dahi Gürcü üyelerini ortadan kaldırmışlardır (Saray, 2006: 229).

Rus tehlikesi her an kapıdaydı ve önce Azerbaycan'ı daha sonra Ermenistan'ı yıkan Kızıl Ordu bu defa Gürcistan'ı tehdit ediyordu. Nitekim 1920 sonlarına doğru Sovyet güçleri sınırlarda yığınak yapmaya başlamışlardı. Sovyet Ermenistan'ı, Sovyet ve Gürcü Bolşevik güçleri sınırı aşınca iki gün sonra Türkiye bir nota vererek Ardahan ve Artvin civarlarının iadesini isteyerek (23 Şubat 1921) bu istek kısa sürede yerine getirilmiştir (Kılıç, 1986: 50).

1921'de işler değişerek Gürcistan'da Bolşevikler bir ayaklanma çıkarıp Kızıl Ordu'yu yardıma çağırmıştır. Bunu fırsat bilen Stalin ve bazı Bolşevik liderlerin talimatıyla Kızıl Ordu Gürcistan'a girmiştir. Böylece Menşevik yönetimi devrilmiş ve 25 Şubat 1921'de Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bu olay yakında SSCB'yi oluşturan topraklar üzerinde Kızıl Ordu'nun son askeri operasyonu olmaya ve bu aşağı yukarı 20 yıl için ufukta yeniden yabancı savaş tehdidi görülünceye dek son zorla Sovyetleştirme örneği olmuştur. Bu değerlendirme belki bizzat bağımsız bir devlete çıkarma yaparak ve mevcut hükümeti devirerek Sovyetleştirme anlamında doğrudur. Fakat zorla Sovyetleştirme ve zorla SSCB'ye katma ya da SSCB sınırları içinde tutma ile merkezi planı dayatma çeşitli biçimlerde belli bir süre devam ettiğinden; bu değerlendirme bu boyutuyla doğru kabul edilemez. Oysa Lenin, o zamanda bir askeri operasyonu doğru bulmuyordu. (Yıldız, 1999: 74).

Gürcistan Sovyet hâkimiyeti sırasında önemli sosyal değişmelere uğramıştır. Toplum sağlığı, eğitim ve altyapı alanlarında önemli gelişmeler yaşandı. Bununla birlikte tıpkı Kafkasya ülkelerinde olduğu gibi bu gibi değişimler pahalıya mal olmuştur (Bocutoğlu ve Çelik, 1998: 24). Gürcistan'ın egemenlik dönemi 25 Şubat 1921 tarihine, doğrusu Bolşevik yayılmasına ve Gürcistan'da Sovyet yönetimi kurulana kadar devam etmiştir (Kavrelişvili, 2010: 93).

Bolşevikler, Rusya'daki bütün halkların; Büyük Rusların merkezi bir rol üstlendiği bir federasyon şemsiyesi altında birleşmesini hem pratik ve hem de en doğru olanın bu olduğu inancındaydılar. Bu anlayışa göre Büyük Rusya ekonomik, sosyal, kültürel ve politik olarak en gelişmiş cumhuriyetti. İşte bu gelişmiş gücün dahası büyük Rusya'nın proletaryası önderliğinde sosyalizmi bu geri kalmış ülkelerde inşa edecektir. Yani bir başka ifadeyle henüz kapitalizmi yaşamamış, Rusya'nın geri kalmış halkları büyük Rusya'nın gelişmiş kaynaklarını destek ve yardımıyla kapitalizmi yaşamadan sosyalizme geçecekti. Bu destek ve yardım sayesinde aynı zamanda Rusya'da yaşayan halklar arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel ve politik farklılıklar da ortadan kaldırılacaktı. Ancak bunun hemen öylece kolay olmayacağı anında anlaşılıyordu. Özellikle Rusya'daki 1921'deki Onuncu Kongre'de alınan kararda halklar arası eşitsizliğin ortadan kalkması için uzun bir zaman gerektiği belirtiliyordu.

Lenin'in defalarca altını çizerek belirttiği büyük Rusların ezen ulus konumundayken halklara karşı işlediği suçlar ve haksızlıkların, ezilen halkların bilincinde ve ruhunda bıraktığı yara ve izler ve ezilen hakların bu konudaki duyarlılıkları devrimden sonra yeterince dikkate alınmamıştır. Rusya'nın geri kalmış halkların tarihsel, ekonomik, sosyal,

kültürel, dinsel ve ulusal gerçekleri tahlil edilmeden; büyük Rusya'nın koşullarına göre şekillenmiş sosyalist devrim modeli olduğu gibi bu halklara dayatılmıştır. Bu dayatılma tamamen büyük Rusya'nın ekonomik, teknik, kültürel ve entelektüel birikimine dayanarak yapılmıştır (Yıldız, 1999: 84-85).

Bazı Gürcü komünistlerin Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federasyonu kurulmasına karşı çıkmasına rağmen Moskova izlediği Kafkasya siyasetine devam etmiştir. 12 Mart 1922'de Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federasyonu kuruldu. Bundan sonra 16 Mart 1922 tarihinde ise yeni kurulmuş Sovyet Federal Cumhuriyetinin Sovyetler Kurumu Kars Antlaşmasını onayladı. Daha sonra Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federasyonu 13 Aralık 1922 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine katıldı (Guniava, 2007: 139).

30 Aralık 1922 tarihinde Sovyetlerin üçüncü kongresinde onay gören sözleşme ile SSCB'nin kurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca 1924 yılındaki Sovyet anayasasından itibaren Sovyet cumhuriyetlerinin kendi rızaları ile bu teşkilata girdiği ve istenildiği takdirde her cumhuriyetin bu teşkilattan ayrılma hakkının olduğu hususundaki hüküm de diğer maddeler gibi Sovyet dönemi süresince sadece kâğıt üzerinde kalmıştır (Güzel ve Birinci, 2002: 85).

Gürcistan'da Sovyet dönemi başladıktan itibaren üç otonom bölge meydana getirilmiştir. Bunlar Abhazya, Acaristan ve Güney Osetya özerk bölgeleri idi. Ayrıca Ahılkelek ve Cavahatya özerk bölgeleri de bu yapı içerisindeydi. Ahılkelek ve Ahalstihe'de yaşamını sürdüren pek çok Müslüman, Bolşeviklerce uygulanan baskılara daha fazla katlanamayarak Türkiye'ye göç etmeye başladılar. Bu husus bölgede Ermenilerin etnik olarak sayıca fazla olmaları neticesini de doğurmuştur. Bölgedeki Ahıskalıların göç ettirilmesi Ermeniler aracılığıyla da desteklenmiştir. Gürcistan hükümeti bu hususta Sovyet zamanındaki davranışını sürdürmüş ve adeta Cavahatya bölgesinde kendi sonunu hazırlamıştır. Bu konumda Ermenistan'ın ayağının olduğu da bir hakikattir. Böylelikle Ermeniler özellikle Cavahatya bölgesinde en çok nüfus oranına sahip olmuşlardır (Selvi, 2004: 3).

Ermeniler hem Rusların Kafkasya'dan ayrıldığı dönemde hem Gürcülere karşı sarf ettikleri savaş sırasında hem de İngiliz egemenliği tarafından Kars'ın kendilerine teslim edilmesinde Müslümanları insafsız bir şekilde kırmışlardır. Ahıska'yı ve Ahılkelek'i hak etmediği halde işgal etmiş olan Gürcülerde egemenliklerini kabul ettirmeye zorlayarak Müslümanları kırmayı ihmal etmemişler ve onlara Ardahan çevresine sürüklenmiş oldukları savaşlar sırasında büyük kayıplar verdirmişlerdir. Bu şekilde Ermeniler aracılığıyla başlanan ve Gürcülerce sürdürülen Müslüman ahalisinin ortadan kaldırılması işi de sürüp gitmiştir (Kırzioğlu, 1999: 75).

Özellikle İngilizlerin bölgede hâkimiyet kurmaya çalışması Rusya'nın devreye girmesiyle başarısızlıkla neticelenmiştir. Gittikçe güçlenen Sovyet Rusya yavaş yavaş bölgeyi Sovyetleştirmeye başlamıştır (Kılıç, 1997: 291).

Sovyet Rusya'daki yeni rejim birçok emel ve güçlülere karşın yavaş yavaş yerleşmiş ve kendini güçlülle de olsa kabul ettirmiştir. Buna ek olarak komünist sistemin tüm dünyayı ihtilaller aracılığıyla kendi düzeni içine sokmak istemesi ile alakalı propaganda sayesinde kamuoyu ve iktidarların Rusya'ya karşı bakış açıları olumsuzluklarla doludur (Beydilli, 2008: 259).

Bağımsız bir cumhuriyet olarak birliğe katılmaları kabul edilmeyen ve Kafkas Ötesi Federasyonu'nun bir üyesi olarak birliğe Gürcistan'ın katılması kararına karşılık Bolşevik Partisi tarihinde o güne dek görülmemiş bir protesto ile Gürcü komünistler buna karşılık vermiştir. 22 Ekim 1922'de Gürcü Komünist Partisi'nin 11 üyeden 9'u merkez komitesinden istifa etmiştir. Merkez komitesine merkez formülünü benimseyen komünistler atanmıştır (Yıldız, 1999: 76).

Gürcistan'da Sovyet Hükümetinin kurulmasından sonra diğer partiler yasaklanmamıştır. Hükümette olan Bolşevikler, halk arasında kendi popülerliğinin artması amacıyla ilk günlerde burjuvazi partilerine karşı çıkmamıştır. Bundan faydalanan ve hala güçlü olan sosyal demokrat Menşevikler ve Sosyal ihtilalciler Gürcistan'ın Sovyet hükümet üyeleri arasında ilişkileri devam ettirmiştir. Bu güçler iş birliği yaparak Gürcistan'da Sovyetlere karşı isyan düzenlemeye çalışmışlardır. Ülke dışında olanlar ise Avrupa devletlerinden ve onlar arasında Türkiye'den de yardım almak ve Sovyet Rusya tarafından Gürcistan'ın işgal edildiğini duyurmak için müzakerelere devam etmişlerdir. Avrupa'da ve Gürcistan'dakiler arasında kurulan irtibatı daha da iyileştirmek için İstanbul'da siyasi bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon, topladığı para ve silahları gizli bir şekilde Gürcistan'a göndermiştir. Böylece 1921-1923 yıllarında, Gürcistan'ın birkaç bölgesinde küçük isyanlar düzenlenmiştir. Fakat bu isyanlar Bolşevikler tarafından önceden alınan tedbirlerden dolayı bastırılmıştır. Aynı zamanda çalışmalar büyük bir isyan için devam ediyordu. Hem ülke içinde olan Bolşeviklere karşı olan güçler hem de Gürcistan mülteci hükümeti bu isyan için elinden geleni yapmıştır (Guniava, 2007: 140).

Başından itibaren Gürcistan, Rus karşıtı ve daha sonra Sovyet karşıtı duruşunu her zaman için korumuştur. Bu 1924 yılında başlayan ve Sovyet hükümeti tarafından bastırılan ayaklanmada kendisini göstermiştir (Çiloğlu, 1998: 179).

Stalin'in yönetime geçmesiyle Sovyet komünizmi yeni bir evreye girmiştir. Stalin ilk uygulama olarak şüphe duyduğu ve çekindiği eski Bolşevikleri ortadan kaldırarak komünizme arka çıkmak için milliyetçilikten, ananevi Rus vatanperverliğinden ve Panslavizm'den istifade etme yoluna gitmiştir. Sovyetlerin çoğu coşkun vatanperver olduklarından bu davranış, rejimin güçlenip yayılmasında önemli etkiler icra etmiştir. Rusya içte ve dışta büyükbaşarılarını sert, haşin ve acımasız karakterli Stalin döneminde elde etmiştir. Yine bu dönemde Sovyetlerin ananevi yayılmacı politikasına dönmeyi müşahede edilmektedir (Gürkan, 1964: 174).

5 Aralık 1936'da Transkafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Stalin'in direktifi ile dağıtılmış ve Gürcistan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nin bir üyesi olmuştur. Yine Stalin'in talimatı ile Gürcistan'a yeni bir anayasa yapılarak (Saray, 2006: 229), böylelikle Transkafkasya Federasyonu içindeki ülkeler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını alarak Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerden biri haline gelmişlerdir (Elma, 2009: 201).

Sonuç

Çarlık sisteminin çökmesinden sonra SSCB'nin sahip olduğu yaygın bir alanda halk üzerinde tesirli olmasının esasında Çarlık dönemindeki Rus hüviyetinin diğer etnik milletlerde de onaylanmış olmasıdır. Kapitalist düzenin topluma yansıttığı ekonomik adaletsizliğe sonuç olarak Rus aydınları vasıtasıyla komünist düzenin sunulması neticesinde Rus aydınlarının ifadelerindeki sosyal eşitlik sözleriyle büyük insan topluluklarını peşinden sürüklemesi rastlantı olmamıştır. Bu vaziyet halk içerisinde düzende noksan kalan kısım olarak addedilen sosyal eşitsizliğin komünizmle birlikte yok olacağına inanmasıyla meydana gelmiştir.

Rus sömürgeciliğinin gerilemeye uğrayarak Sovyet uygarlığının meydana gelmesinin nedenlerinin başında 19. y.y. sonlarına doğru başta Avrupa kıtası olmak üzere gittikçe ilerleyen sanayi inkılabı yer almaktadır. Sanayileşme süreci devletlerin politik ve idari şeklini derinden etkilemiştir. Endüstri sektörü her şekilde gelişirken sanayi alanında emek verenler üzerinde bambaşka bir toplumsal ve psikolojik tesirler bırakmıştır. Sanayileşme süreci aynı zamanda gelir adaletsizliği ve toplumsal zümreler arasındaki farklılıkları da derinleştirmiştir. İşte bu farklılıklar neticesinde meydana gelen zengin seçkin kesim ve işçi sınıfı arasındaki nedenler de kendisini göstermekteydi. 19. y.y'da Rusya'da derinlemesine

bir zümre ayrımı bulunmamaktaydı. SSCB'nin kuruluş aşamasında gereksinim sayılan halk hareketinde ihtilalciler bu halk hareketini ortaya çıkarmak için köylüleri hedef almışlardır.

Rusya'daki iç savaş bittikten ve birlik kurulduktan sonra birliğe katılan milli ve muhtar cumhuriyetler, Stalin tarafından uygulanan sert politikaya hemen itiraz etmeye başlamışlardır. Bu itiraz ve feryatlar 1923 Nisan'ında yapılan Komünist Partisinin XII. Kongresinde, milliyetler meselesinin enine boyuna tartışılmasına ve hararetli tartışmalara yol açmıştır. Gürcistan ile Ukrayna gibi milli cumhuriyetler yetkilerinin genişletilmesinde, Stalin ise sıkı merkezîyetçilikte ısrar etmiştir. Lenin bu iki görüşün ortasında bir yol tutmak istemişse de rahatsızlığı nedeniyle duruma hâkim olamamış ve Stalin'in metot ve görüşleri üstün gelmiştir.

Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan cumhuriyet halini aldıkları 1936 tarihine dek Sovyetler Birliği tarafından bir federasyon olarak idare edilmiştir. Sınırlarının tanımlanmasında bazı anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Buna ek olarak bu devletlerin ırki temeller üzerine oturtulması Gürcistan ve Ermenistan'ın milli kimliklerini güçlendirmiştir. Azerbaycanlılar ise her zaman için Tatarlara ve Türklere kendilerini yakın hissettiklerinden onların da milli kimlikleri yeşermiştir. Sovyet işgali zamanında Gürcüler, Ermeniler ve Azerbaycanlıların ana dillerine istisnai statüler verilmiş ayrıca mevcut cumhuriyetlerin halkları da SSCB dâhilinde en iyi eğitilmiş halklar içerisinde yer almıştır. SSCB'nin başka bölgelerinde olduğu gibi kolektifleşme faaliyetleri silahlı muhalefetle karşılaşmıştır. Stalin'in Kafkasya menşeli olmasına karşın ayıklama tutumlarında herhangi bir gerileme olmamıştır.

Kaynakça

ATAK, Sadık. (1964). *Rusya Siyaseti ve Rusların Yayılma Siyaseti*. Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi.

BARUT, Evren ve diğerleri. (2016). "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) Düşünce Hareketlerinin Edebi Eserler Üzerinde Etkisi: SSCB'de Çeviri Sansürü". *Tarih Okulu Dergisi*, S. XXVI, s. 459-479.

BAŞ, Ersan. (2003). "Millî Mücadele Dönemindeki Doğu Cephesi Muharebelerinin Türk-Kafkas İlişkileri İçerisinde İncelenmesi ve İstiklâl Savaşındaki Yeri ve Önemi". *Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II. XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar*. Ankara.

BEYDİLLİ, Kemal. (2008). "Rusya Maddesi" *İslâm Ansiklopedisi*. C. 35, İstanbul.

BİLGE, Suat. (1992). *Güç Komşuluk, Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

BOCUTOĞLU, Ersan ve ÇELİK, Kenan. (1998). *Orta Asya ve Kafkasya'daki Durum ve Avrupa Güvenliği*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınevi.

ÇALIK, Ramazan. (2004). *Alman Basınında Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa (1919, 1923)*. Ankara: Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Yayınevi.

ÇAM, Esat. (1987). *Devlet Sistemleri*. İstanbul: Der Yayınları.

ÇİLOĞLU, Fahrettin. (1998). *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya da Etnik Çatışmalar*. İstanbul: Sinatle Yayınları.

ELMA, Fikret. (2009). "Küreselleşme Süresince Güney Kafkasya Demokrasi, Güvenlik ve İşbirliği Sorunu". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(6), s.195-206.

GÖNLÜBOL, Mehmet ve SAR, Cem. (1982). *Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt 1*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınevi.

- GUNİAVA, Gela. (2007). *Türk-Rus İlişkileri ve Gürcistan XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜRKAN, Ülker. (1964). "S.S.C.B. Siyasi Rejiminin Ana Hatları". *Ankara üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 21(1), s. 155-198.
- GÜRÜN, Kamuran. (1991). *Türk Sovyet İlişkileri (1920-1954)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- GÜZEL, Hasan Celal ve BİRİNCİ, Ali. (2002). *Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi*. C. 10, Ankara.
- KARABAYRAM, Fırat. (2007). *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAVRELİŞVİLİ, Roin. (2010). "Türkiye-Gürcistan İlişkileri (1921 Sonrası Tarihi Süreç)". *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 1(1), s. 93-100.
- KILIÇ, Selami. (1986). "1917-1918'de Kafkasya'daki Bazı Siyasi ve Askeri Gelişmelerin Işığında, Bağımsızlık, Yolundaki Gürcistan ve Berlin Gücü Komitesi'nin Bu konudaki Çalışmaları". *Atatürk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 4, s.19-51.
- KILIÇ, Selami. (1997). "Ermeni Propagandaları ve Alman İmparatorluğu'nun Ermeni Politikası, Alman Arşiv Belgeleri Açısından 1917-1918", *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S. 5(19), s. 265-291.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin. (1999). *Kars İli Çevresinde Ermeni Mezalimi (1918-1920)*. Ankara: Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV) Yayınları.
- KURAT, Akdes Nimet. (1987). *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- LİNDEMAN, Mark. (1990). *The United States and The Soviet Union, Choices For The 21 St Century*. Gailford: Dushkin Pub Group; 1 st Edition.
- MERT, Okan. (2004). *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- ÖZKAN, Ahmet (Melaşvili). (1968). *Gürcistan (Tarih, Edebiyat, Sanat, Folklor)*. İstanbul: Aksiseda Matbaası.
- RAFFASS, Tania. (2012). *The Soviet Union: Federation or Empire?*. Australia: Monash University Press.
- RAUCH, Georgvon. (1957). *A History Of Soviet Russia*. Newyork: Published Online by Cambridge University Press.
- SARAY, Mehmet. (2006). *Türkiye ve Yakın Komşuları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınevi.
- SELVİ, Haluk. (2004). "Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü, Dünyada Yeni Oluşumlar Açısından Türk Dünyası", *Azerbaycan ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu*. Bakü: Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi.
- YALÇINKAYA, Alâeddin. (1999). *Yetmiş Yıllık Kriz: Sovyetler Birliğinde Moskova-Türkler İlişkileri*. İstanbul: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- YILDIZ, Halit. (1999). *Sultan Galiyev ve Reel Sosyalizm*, İstanbul: Nam Yayıncılık.